

Киһи быраабын уопсай Декларацията

Генеральной Ассамблея 217 А (III) нүмэрдээх резолюциятынан 1948 сыл олунньу 10 күнүгэр ылылынна.

Преамбула

Киһи аймах бэйэ суолтатын өйдөбүлэ, тэн уонна быстыспат бырааба аан дойдуга көңүл уонна кырдык биир төрүтэ буоларын болжомтоҕо ылан туран,

киһи быраабын ахсарбат буолуу уонна сэнээһин түмүгэр дьон аймах суобаһын абардар варвардыы быһыылар тахсыбаттарынан, тыл уонна санаа көңүлүгэр, кыһалҕата, куттала суох олоххо дьон дьулуһарын болжомтоҕо ылан туран,

киһи бырааба сокуон былааһынан харыстаныахтааһын, киһи батталлаах былааһы утары өрө турууну бүтэһик ньыма курдук туһамматын туһугар,

норуоттар икки ардыларыгар доҕордоһууну күүһүрдэр туһугар,

Холбоһуктаах Нациялар нуруоттара Устааптарыгар киһи сүрүн быраабыгар, киһи личность быһыытынан бэйэ суолтатыгар, эр киһи уонна дьахтар тэн буолууларыгар итэҕэйэллэрин бигэргэппитэрин, ол кэннэ социальнай прогресс өссө көңүл олох усулуобуйалара тупсарын туһугар үлэлэһэргэ быһаарыммыттарын болжомтоҕо ылан туран, чилиэн быһыытанан киирбит судаарыстыбалар Холбоһуктаах нациялар организацияларын кытары киһи быраабын уонна көңүлүн тутуһуу туһугар ыкса үлэлэһиэх буолан бигэ тыл биэрбиттэрин болжомтоҕо ылан туран,

ыйыллыбыт быраап уонна көңүл диэн эйдэбуллэри дириҥник өйдөөһүн бу бэриллибит бигэ тыллары олоххо киллэриигэ улахан суолталааһын болжомтоҕо ылан туран. Генеральной Ассамблея,

Киһи быраабын уопсай Декларациятын аан дойду нуруоттара уонна судаарыстыбалара толоруох тустаах сыалларынан-сорукутарынан биллэрэр, хас биирдии киһи уонна общество хас биирдии органа бу Декларацияны сырдатты үөрэтии көмөтүнэн быраабы уонна көңүлү убаастыылларын ситиһиэхтээх, национальнай уонна нуруоттар икки ардыларынааһы тэрээһиннэр көмөлөрүнэн Холбоһук иһигэр киирбит судаарыстыбалар истэригэр, мань таһынан, судаарыстыба сууттуур бырааптарын тарҕанар уобаластарыгар (юрисдикция) олорор нуруоттарга киэнник уонна көдьүүстээхтик тарҕанарын.

1 ыстатыйа

Дьон барыта бэйэ суолтатыгар уонна быраабыгар тэн буолан төрүүллэр. Кинилэр бары өркөн өйдөөх, суобастаах буолан төрүүллэр, уонна бэйэ бэйэлэригэр тылга кииринигэс быһыылара доҕордоһуу тыыннаах буолуохтаах.

2 ыстатыйа

Хас биирдии киһи, расатыттан, тириитин өнүттэн, эр киһититтэн-дьахтарыттан, санарар тылыттан, омугуттан, религиятыттан, политической да ханнык да санаатыттан, национальнай эбэтэр социальнай төрүтүттэн, баайыттан- дьаданытыттан тутулуга суох бу Декларация биллэрэрин курдук бырааптаах уонна көнүллээх.

Мань таһынан дьону ханнык да дойдуга, ханнык да политической, правовой эбэтэр нуруоттар икки ардыларынааһы статуһуттан сиэттэрэн араарыллыы суох буолуохтаах, бу дойду территорията төһө да тутулуга суох, эппиэккэ сылдыааччы, бэйэтэ саламMAT биитэр суверенитет өттүнэн хааччахтаах буолбутун да иһин.

3 ыстатыйа

Хас биирдии киһи үчүгэй олоҕу олорор, көнүллээх уонна тус тыттыллыбат буолар бырааптаах.

4 ыстатыйа

Ким даҕаны кулуттуур, бэйэтин бас билимMат буолар турукка сылдыа суохтаах: дьону кулут оностуу уонна дьону атыылааһын ханнык да көрүннэрэ бобуллаар.

5 ыстатыйа

Ким даҕаны киһи быһыытыттан тахсыбыт, киһи быһыытынан түһэрэр уонна бэйэ суолтатын суох онорор сордоохунна, накаастабылга, куһаҕан сыһыанна түбэһиэх суохтаах.

6 ыстатыйа

Хас биирдии киһи, ханна да сырыттар, бэйэтин правосубъектнай быһыытынан ааһынар бырааптаах.

7 ыстатыйа

Дьон барыта сокуон иннигэр тэн бырааптаахтар уонна сокуон тэн көмүскэбилинэн туһанар бырааптаахтар. Дьон барыта дьиннээх Декларацияны кэһэр араас дискриминацияттан көмүскэтэр уонна манньк сарбыйааһынга киксэрииттэн көмүскэтэр бырааптаахтар.

8 ыстатыйа

Хас биирдии киһи конституциянан, сокуонунан көрүллүбүт бэйэтин тус бырааптара кэһиллибит түгэнигэр, национальной сууттар көмөлөрүнэн ол бырааптарын түргэнник уонна толору төннөрөр бырааптаах.

9 ыстатыйа

Ханнык да киһини бэйэ талбытынан буруйа суох хаайыллыбат, көңүлүн сарбыйыллыбат, үүрүллүбэт.

10 ыстатыйа

Хас биирдии киһи, холоубунай буруйу онорбут диэн дьүүллэнэр буоллаһына бэйэтин быраабын уонна эбээһинэһин быһаарынаары, мань таһынан киниэхэ тиксэриллибит холоубунай буруй төһө олохтообун быһаарар инниттэн, тэн бырааптааһынан туһанан, кини дьыалатын тутулуга суох, кырдьык бары ирдэбиллэрин тутуһар суукка, аһаҕастык көрүллэрин ситиһэр бырааптаах.

11 ыстатыйа

Хас биирдии буруйу онорууга уорбаланааччы киһи, көмүскэнэргэ кыах барыта бэриллэн туран ытыллар суут кини буруйдааһын дакаастыр дылы, буруйа суоһунан ааһынар бырааптаах.

Ким даһаны ханнык эбит дьайыһы оноруу, эбэтэр тугу да гынымы иһин буруйга, буруйу оноруу кэмигэр национальной сокуон биитэр аан дойдутааһы быраап быһыытынан буруйу оноруунан ааһыллыбат буоллаһтарына, буруйдаммат. Накаастабыл буруй оноһулар кэмигэр туттулла сылдыбыт накаастабылтан ыарахан буолуо суохтаах.

12 ыстатыйа

Ким даһаны ханнык да киһи тус олоһор, дьизэ кэргэнигэр, кини олоһор дьизэтин тытыллыбат буолуутугар, кини суруйсуутун кистэлэнэр буккуһуо, орооһуо суохтаах. Кини чизһигэр, аатыгар-суолугар апчарыйыа суохтаах. Хас биирдии киһи итинник киһи олоһор орооһортон сокуонунан көмүскэтэр бырааптаах.

13 ыстатыйа

Хас биирдии киһи хайа баһарар судаарыстыба чэрчитигэр көңүл айанныыр, ханнык баһарар судаарыстыбаһа олоһор сирин бэйэтэ талынар бырааптаах.

Хас биирдии киһи хайа баһарар судаарыстыбаттан, ол иһигэр бэйэтин төрөөбүт дойдутуттан, көһөн барар уонна төннөн кэлэр бырааптаах.

14 ыстатыйа

Хас биирдии киһи сойуолааһынтан куотунан атын дойдуларга хорһойор сир көрдүүр уонна онно хорһойор бырааптаах.

Бу быраап, Холбоһуктаах нациялар организацияларын сыалларын уонна ылыммыт санааларын утарар дьин чахчы политикаһа сыһыана суох буруйу оноруу түбэлтэтигэр туһаныллыбат.

15 ыстатыйа

Хас биирдии киһи гражданство ылар бырааптаах.

Ким даһаны бэйэ көңүлүнэн гражданствотыттан матыа суохтаах, эбэтэр бэйэтин гражданствотын улартар быраабыттан матыа суохтаах.

16 ыстатыйа

Сокуоннай саастарын сиппит эр дьон уонна дьахталлар, расаларыттан, омуктарыттан, итэһэллэриттэн тутулуга суох эрдии -ойохтуу буолан ыал буолар бырааптаахтар. Эрдии - ойохтуу буолалларыгар, эр-ойох буолан олоһор кэмнэригэр уонна араһсар кэмнэригэр кэргэнниилэр тэн бырааптаахтар.

Эрдии-ойохтуу буолуу дьайыһа икки өттүттэн күһэйиитэ суох сөбүлэн эрэ баар буоллаһына буолар.

Ыал диэн общество төрүт уонна сүрүн ячейката буолар, государство уонна общество харыстабылынан туһанар бырааптаах.

17 ыстатыйа

Хас биирдии киһи баайын дуолун тус бэйэтэ бас билиэн эбэтэр атын дьону кытары тэннэ бас

билиэхтэрин сөп.

Ким даҕаны бэйэтин баайыттан олоҕо суохтук матыа суохтаах.

18 ыстатыйа

Хас биирдии киһи толкуйдуур, суобастанар, итэҕэллэнэр бырааптаах: бу быраап иһинэн киһи хаһан баҕарар бэйэтин итэҕэлин, санааларын уларытар манны таһынан бэйэтин итэҕэлин соҕотохтуу эбэтэр элбэх буолан сылдьан аһаҕастык, биитэр биирдиилээн үөрэтии, таһара сулууспатын, религиознай уонна ритуальной сиэри-туому тутуһуу нөнүө тарҕатыан сөп.

19 ыстатыйа

Хас биирдии киһи бэйэтэ итэҕэбил санаалаах буолар, уонна ол итэҕэбил санаатын этэр бырааптаах: бу быраап иһинэн киһи бэйэтин итэҕэбил санаатын мэхэйэ суохтук тутуһар уонна государство границатыттан тутулуга суох ханнык баҕарар ньыманнан информацияны көрдүүр, ылар уонна тарҕатар бырааптаах.

20 ыстатыйа

Хас биирдии киһи эйэлээх мунньахтарга уонна холбоһуктарга киирэр бырааптаах.

Кими даҕаны күүс өттүнэн ханнык да ассоциацияҕа киллэриллибэт.

21 ыстатыйа

Хас биирдии киһи бэйэтин дойдутун салайытыгар быһаччы, эбэтэр көнүллүк талыллыбыт дьон нөнүө кыттыыны ылан сөп.

Хас биирдии киһи бэйэтин дойдутугар государственной сулуусаҕа киирэр бырааптаах.

Правительство былааһа норуот көрдөбүлүгэр олоҕуруохтаах; ол көрдөбүл кэмтэн -кэмигэр ытыллар, барыларыгар тэн уонна уопсай кистэлэн куоластааһын, эбэтэр онно тэн суолталаах, куоластааһын көнүлүн хааччыар көрүн көмөтүнэн чиэһинэй быыбардарга көрдөрүүнү булуохтаах.

22 ыстатыйа

Хас биирдии киһи, общество чилиэнин быһыытынан социальной харалтаны ылар бырааптаах. Хас биирдии киһи, общество чилиэнин быһыытынан, кини бэйэ суолтатын сөпкө тутууга, кини тус бэйэтэ норуот күүһүнэн, норуоттар икки ардыларыгар баар сибээстэрин туһананан, экономической, социальной, культурнай уобаластарга сайдар бырааптаах.

23 ыстатыйа

Хас биирдии киһи үлэлиир, көнүллүк үлэни талар, үлэлииргэ үчүгэй усулуобуйалаах, уонна үлэтэ суох хаалартан харыстанар бырааптаах.

Хас биирдии киһи, бырааба сарбыллыта суох төһөнү үлэлээбитинэн хамнас ылаахтаахтэн.

Хас биирдии үлэлиир киһи үлэтигэр сөп түбэһиннэрэн эппиэттэһэр хамнастаныахтаах, хамнаһа киниэхэ бэйэтин тус наадатыгар уонна кини дьиэ кэргэнигэр тийиэхтээх, тийибэт буоллаҕына атын социальной көмөнөн толоруллуохтаах.

Хас биирдии киһи бэйэтин интэриэстэрин көмүскүүр профессиональной түмсүүлэри (союз) тэрийэр, бэйэтин интэриэстэрин көмүскээри, профессиональной түмсүү чилиэнэ буолар бырааптаах.

24 ыстатыйа

Хас биирдии киһи сынньанар, иллэн кэмин атаарар, үлэтин күнэ сөп уһуннаах буолуохтаах, кэмтитэн кэмигэр төлөнөр уопуска ылар бырааптаах.

25 ыстатыйа

Хас биирдии киһи бэйэтэ уонна кини дьиэ кэргэнэ доруобай уонна чөл буолалларын туһугар, аһыр астаах, таһнар таһастаах, олорор дьиэлээх, кэмигэр оноһулар медицинскэй уонна социальной өнөҕө, мань таһынан, кини үлэтэ суох, эбэтэр босхон (инвалид), огдообо буолар уонна кырдьар түгэннэригэр уонна киниттэн тутулуга суох түгэннэртэн сылтаан тугун барытын сүтэрэр түбэлтэтигэр, араас өнө уонна көмө көрдүүр бырааптаах.

Ийэ буолуу уонна саһа төрөөһүн уһулуччу сыһыаны уонна көмөнү эрайэллэр. Дьиэ кэргэннэ төрөөбүт уонна булумһу оҥолор биир тэн социальной харалтанан туһанар бырааптаахтар.

26 ыстатыйа

Хас биирдии киһи үөрэнэр бырааптаах. Маннайгы уонна орто сүһүөх үөрэхтээһин төлөбүрэ суох

буолуохтаах. Маннайгы үөрэхтээһин булгуччулаах буолуохтаах. Баҕалаах киһи барыта технической уонна анал үөрэххэ үөрэниэхтэрин сөп, үрдүк үөрэх кыһатыгар баҕалаах киһи барыта кыабыттан көрөн үөрэниэхтээх.

Үөрэхтээһин киһини личность быһыытынан сайыннараарга, киһи быраабын уонна көҥүлүн убаастыыры элбэтэргэ хайысхалаах буолуохтаах. Үөрэхтээһин норуоттар, расалар уонна религиознай холбоһуктар икки ардыларыгар өйдөһүүнү, тулуйумтуо буолууну, доҕордоһууну үксэтиэхтээх. Холбоһуктаах Нациялар организацияларын эйэни үксэтэр үлэлэригэр көмөлөһүөхтээх.

Төрөппүттэр кыра саастаах оҕолоругар маннайгы үөрэх кыһатын талар бырааптаахтар.

27 ыстатыйа

Хас биирдии киһи общество культурнай олоҕор көҥүллүк кыттар, искусствоттан дуоһуйар, научнай сайдыыга кыттар уонна ол сайдыынан туһанар бырааптаах.

Хас биирдии киһи бэйэтэ айбыт научнай, литературнай эбэтэр художественнай айымньыларын сиэр майгы уонна үп-харчы өттүнэн көмүскэтэр бырааптаах.

28 ыстатыйа

Бу дьиннээх Декларацияҕа этиллибитин курдук, хас биирдии киһи бэйэтин бырааба уонна көҥүлэ бүттүүн олоххо киллэрэр социальной бэрээдэктээх дойдуга олорор бырааптаах.

29 ыстатыйа

Хас биирдии киһи общество ортотугар көҥүл уонна бүттүүн сайдар кыахтаах буоларын быһыытынан, общество иннигэр тус эбээһинэстээх.

Хас биирдии киһи бэйэтин быраабын уонна көҥүлүн олохтооһунугар көрсөр хааччахтааһыннара, сокуон атын дьон быраабын уонна көҥүлүн, сигили (мораль) ирдэбиллэрин толорор инниттэн, уонна норуокка табыгастаах тутулу тутар туһуттан олохтообут бобуулартан атын буолуо суохтаах.

Бу бырааптары уонна көҥүллэри олоххо киллэри ханнык да тубэлтэҕэ Холбоһуктаах нациялар организацияларын сыалларыгар уонна ылыммыт санааларыгар утары утарсыа суохтаах.

30 ыстатыйа

Дьиннээх Декларация ис хоһооно ханнык эмэ дойдуга, дьон түмсүүтүгэр эбэтэр кэккэ дьоннорго бу декларацияҕа суруллубут быраабы уонна көҥүлү суох онорорго көҥүлү биэри курдук тойоннонуо суохтаах.